

Lvivi eesti keelt õpetamas

Heinike Heinsoo

Ivan Franko nimelise Lvivi ülikooli eesti keele lektor,
Tartu ülikooli emeriitdtsent

Meil on põhjust tunda uhkust oma riigi ja keele üle. Üle miljoni kõnelejaga keeli on 6% maailma ligi seitsmest tuhandest keelest. Eesti keele varieeruvus on suur – piirkondlik kõnekeel, släng, eri sotsiaalsete rühmade kõnepruuk ja sotsiaalmeedias kasutatava kirjajaliku keele nihkumine suulisse keelde, murdesõnaraamatute üllatav populaarsus jne. Koolilapsedki teavad, et ajalooliselt on olnud kaks eesti keelt – põhjaeesti ja lõunaeesti keel –, aga me kõneleme kirja-keelt, mis on aja jooksul kunstlikult moodustunud ja moodustatud. Eesti keel on eestlastele tähtis. See pole ainult suhtlusvahend, vaid väärtus ja rikkus, mis kuulub ennekõike meile, aga mida pole kahju ka teistega jagada.

Ukrainas on olukord teistsugune. Nii suur maa jaguneb loomulikult piirkondadeks ning laiemalt räägitakse Lääne- ja Ida-Ukrainast. Ida-ukrainlased kõnelevad vene keelt, lääneukrainlased ainult ukraina keelt. Kevadtalvel olin 30 tundi rongis – sõitsin Lvivist Dniprosse, sealt Kiievisse, kus oli Eesti saatkonna korraldatud pidulik aastapäeva kontsertaktus, ja siis tagasi Lvivi. Kiievis olin oma innuka vigase ukraina keelega sageli ainuke ukraina keele kõneleja, aga Dnipros ei kõnelenud seda keegi. Lvivis jällegi ei kuule tänaval vene keelt. Kui, siis kõnelevad seda turistid. Lviv on ukrainakeelne linn, see on kõige ukrainalikum suurlinn Ukrainas, kus venelasi on vaid 7%. Näiteks ooperiteatri kavad on Lvivis ukraina ja poola keeles, kord nägin isegi üht türgikeelset.

Eesti keel Lvivi ülikoolis enne 2019. aastat

Ivan Franko nimeline Lvivi rahvuslik ülikool on asutatud 1661. aastal. Ukraina vanima ülikoolina kannab ta selles miljonlinnas ainsana n-ö klassikalist ülikooli nime ja sellele lisaks ka ukraina rahvuskirjaniku Ivan Franko nime. Rahvusülikoolis õpib üle 20 000 üliõpilase. Kui ma ütlen, et õpetan Lvivis ülikoolis eesti keelt, küsivad kohalikud üle, et kas Ivan Franko nimelises. Selles küsimuses on annus lugupidamist, ehk lihtsalt õppejõu vastu, aga mu tegevuse tähtsust näib tõstvat see, et ma just selles ülikoolis eesti keelt õpetan. Ülikoolis on 19 teaduskonda ja eesti keel kuulub rahvusvaheliste suhete teaduskonna juurde.

Enne mind õpetas Lvivi ülikoolis viimased kuus aastat eesti keelt Riina Roasto¹, Tartu ülikooli hispaania filoloog, kes oskab kadesusväärselt paljusid keeli. Riina olevat läinud Lvivi aastaks, aga jäi kuueks. 2019. aastal kirjutas Riina oma tööst Lvivi ülikoolis ajalehes Sirp² „Ja üksikutest õpilastest on saanud mitmed, on saanud kümned, on saanud mitmed kümned ukrainlased, kes õpivad eesti keelt või tunnevad kultuuri vastu huvi, soovivad külastada Eestit, jätkata siin õpinguid või asuda tööle. Lvivis on üha rohkem ja rohkem neid, kes külastavad Eesti muusika kontserte, filmi- ja kirjandusõhtuid, mida ei korralda ammu enam õpetaja üksi või saatkond, vaid ka needsamad Eestist innustunud õpilased ise.“

Kuue aasta jooksul jõudis Riina Roasto palju ära teha. Muu hulgas juhendas ka üliõpilasi eesti keelest tõlkimisel ning üliõpilaste tõlgitud eesti luuletused on ilmunud mitmes Ukraina kirjandusajakirjas ja eraldi

Ivan Franko monument Lötšakivi (Lytchakivi) ajaloolisel kalmistul

¹ Riina Roasto on Lvivis eesti keele õpetamisest kirjutanud ka Oma Keele 2015. aasta sügisnumbris, vt https://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2015_2/13.pdf.

² „Kuus aastat Ukrainas. Lvivi Ivan Franko ülikooli eesti keele õpilaste peale tagasi mõeldes...“, 15. juuli 2019, vt <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/kuus-aastat-ukrainas/>.

raamatutes. Ukraina keeles võib lugeda Doris Kareva, Maarja Kangro, Elo Viidingu, Kristiina Ehini, Hando Runneli, Triin Soometsa, Viivi Luige ja mõnegi teise eesti kirjaniku loomingut. Tõlgitud autorite luulet on õpilased tutvustanud ka avalikel kirjandusõhtutel nii Lvivis kui ka Kiievis.

Riina alustas 2015. aasta mais Facebooki leheküljega *Естонська мова у Львові* (Eesti keel Lvivis), millel oli mulle üleandmise hetkel 2019. aasta sügisel 158 jälgijat. Grupp oli algselt mõeldud neile, „kes on õppinud, õpib eesti keelt Lvivi Ivan Franko nimelises ülikoolis, tahab seda õppida“. Laiendasin sihtrühma ja olen nüüd suunanud lehe kõigile, kes on seotud Lvivi ja eesti keelega ja keda Eesti huvitab. Olen laiendanud infot ka selles mõttes, et panen sinna üles artikleid ja videoklippe selle kohta, kuidas Eestis Ukrainat kajastatakse, mis Eestis on huvitavat toimunud jne.

Lvivis õpetamine oli kuni 2019. aasta sügiseni väga erinev teistes välisülikoolides eesti keele õpetamisest. Siiani õppisid Lvivis eesti keelt eranditult vabatahtlikud üliõpilased, kes ei saanud isegi mingit valikaine märke oma matriklisse (selline raamat on üliõpilastel füüsiliselt olemas). See on ainulaadne, aga õpilasi oli Riinal nende aastate jooksul palju. Nagu ikka, mõned kadusid ruttu, teised jäid. Osa omandasid keele lennult, teistel oli rohkem pusimist. Riina õpilaste ainukeseks väljundiks oli keele tasemeeksami tegemine Eestis. Mõni selle ka tegi.

Läänemere – Musta mere regiooniuringud

Mina õpetan Lvivis eesti keelt alates 2019. aasta sügisest, mil rahvusvaheliste suhete teaduskonnas avati uus ingliskeelne magistriprogramm „Baltic-Black Sea Regional Studies“ (Läänemere – Musta mere regiooniuringud). Programmi raames antakse regioonist põhjalikke teadmisi: selle loomise ajaloost, selle eripäradest, majanduslikust, poliitilisest, kultuurilisest ja rahvuslikust arengust. Raskuspunkt on ühel keelel, ühel riigil. Tunniplaanis olid sellised ained nagu „Välis- ja julgeolekupoliitika Ukraina Läänemere ja Musta mere piirkonnas“, „Kultuur ja identiteet Läänemere ja Musta mere piirkonnas“ jne. Edaspidi tuleb ka mõni Eesti-spetsiifiline aine. Lvivi Ivan Franko ülikooli rahvusvaheliste suhete teaduskonna tulevikusoov on, et seal õpetataks kõiki keeli, mida Läänemere ja Musta mere ümber kõneldakse.

2019. aasta suvel, mil pärast lektori kohale valituks osutumist käisin Lvivi ülikoolis oma tulevast töökohta vaatamas, oli professor Bõk

viidanud selle programmi võimalikkusele ja sellele, et seal õpetatakse ühte areaali keelt põhjalikumalt. Ilmselt oli aga juba siis konkurss välja kuulutatud ja kui ma septembri alguses saabusin, selguski, et minu peamine ülesanne on õpetada üsna suures mahus eesti keelt tulevastele rahvusvahelisele tööle suunatud üliõpilastele. 13 üliõpilasest oli üks Aserbaidžaanist ja üks Ameerikast, ülejäänud ukrainlased. Nende vastuvõtu eeltingimuseks oli, et nad oskavad kahte võõrkeelt ja kogu programmis oli õpetus inglise keeles. Muide, see on ülikooli ainuke ingliskeelne programm.

Minu eesti keele tunnid olid inglise, ukraina ja eesti keeles. Ühisosa leidis alati. Kui üliõpilased selle magistriprogrammi valisid, tuli eesti keel sellega kaasa, mitte polnud nende eelistus. Muud võimalust lihtsalt polnud. Mõni oli arvanud, et intensiivselt õpetatavaks keeleks saab olema poola keel. Loomulikult oleks see ukrainlasele kergem olnud.

Eesti keel ei ole raske

Minu töö Ukrainas algas juba enne minu töölepingu algust. Pidin juba 2019. aasta suvel leidma vabatahtlikke Kiievis Goethe instituudis toimuvale Euroopa keelte päevale. Samuti pidin välja mõtlema viktoriiniküsimused eesti keele kohta (nt: Ukraina keeles on sõna KOMA, kas see tähendab eesti keeles 1) seda sama asja; 2) päikesetõus 3) kodu, 4) millal?).

Viktoriin läks hästi, õigeid vastuseid oli palju. Huvitav oli ka keelepäeva keeleõppetuba, kuhu tuli väga erinevaid inimesi. Samuti oli põnev 12 õpetajast koosnev kolmeminutiline keeleõpetussimultaan. Õpetajad istusid kindlal kohal ja õpilased liikusid edasi algusest lõpu suunas, saades kolme minuti jooksul aimu esindatud keeltest. Minu kõrval oli näiteks innukas viipekeele õpetaja. Kiievis selgus, et huvi eesti keele vastu on päris suur ja küsimus, kas seda seal ka õpetada ei saaks, kordus tihti. Kiievi ülikoolis õpetatakse soome keelt, Lvivi ülikoolis eesti keelt. Nii need kaks läänemeresoome keelt Ukrainas esindatud ongi.

Kuna õppisin ka ise usinasti ukraina keelt, siis võisin igal sammul tuua näiteid selle kohta, miks ukraina keel on raske, aga eesti keel kerge. Ukraina keeles ei tea kunagi, kus on rõhk, aga eesti keeles on imelihtne – rõhk on esimesel silbil. Kolme grammatilise sooga opereerimine ukraina sõnade käänamisel on samuti raske. Ukraina keeles tähistavad minu jaoks sarnased tegusõnad oma eesliidete kaudu hoopis eri nüansse, mida on

raske õppida. Väga keeruline on vokatiiv, kääne, mida kasutatakse inimese poole pöördumisel.

Eesti keeles on väga palju rahvusvahelisi laene, mis teevad arusaamise lihtsaks. Kui tahaksin, võiksin seada kokku lause *Eesti keele produtseerimisel tuleb vaid kontrollida grammatikat ja resultaat on perfektne*. Nii me muidugi ei kõnele, aga kui keegi kõneleks, saaksime aru. Eesti arvukatest käänetest on 6 + 2 kohakäänded ja ülejäänutegi funktsioon on lihtne. Muidugi ei rõhuta ma seda, et sarnastes sõnades nagu *sool* (om *soola*), *tool* (om *tooli*), *hool* (om *hoole*), *vool* (om *voolu*) võivad järgsilpides esineda kõik neli võimalikku vokaali. Lõppude lõpuks võivad neli vokaali esineda ka ukrainakeelse sõna vokatiivi lõpus. Eesti keele puhul oleme otsustanud, et omastav ja osastav kääne tuleb ära õppida. Üks mu üliõpilane kirjutas testis ilusa eestikeelse lause „Tahan öelda, et eesti keel on raske, aga see ei meeldi õpetajale”. Ega meeldigi.

Siiani oli mul eesti keele õpetamist 13–15 tundi nädalas. Mu töölepingus on kirjas 5–15 tundi, sest peale õpetamise on üsna palju toimetamist ka eestikeelsete ürituste korraldamisega. Nagu aastatel 2018–2020 Beijingis õpetanud Helena Metslang ütles, on meie ülesanne äratada ja süvendada Eesti-armastust ning sellele kulub palju aega ja tähelepanu. Minu korraldada olid esialgu eesti keele nädal, Euroopa keelepäev Kiievis, kinoõhtud, piparkookide valmistamine ja eesti jõulutoitude (kiluleivad, verivorst, pohlamoos) söömine. Piparkoogid tegime ja kaunistasime ise ja lõpuks lindistasime jõulutervituse „Terevisioonile“, mis 22. detsembril 2019 televisioonis eetrisse anti.

Olen eesti keelt ka varem õpetanud, aga veidi teistsuguses kontekstis. Aegki on muutunud. Avastasin mujal maailmas töötavate lektorite abil, aga ka iseseisvalt, et internetis on tohutult eesti keele materjale: õppematerjale, videoid, multfilme, huvitavaid klippe ja reklaame, mida saab kasutada jne. Enamasti on materjalid vene ja inglise keeles, ei teagi, kummas rohkem. Ideaalset keeleõpikut pole, aga seda teab iga keeleõpetaja nagunii.

Esitasin kohe väljakutse oma üliõpilastele, et vaatame, kumb keele kiiremini selgeks saab – kas mina ukraina keele või nemad eesti keele. Võistlus on muidugi teatud mõttes ebaaus. Mina kuulen ukraina keelt iga päev, näen seda iga päev tänavapildis ja ka kasutan mingil määral iga päev. Nemad kuulevad eesti keelt üheksa tundi nädalas vaid minult. Tõsi,

Heinike Heinsoo koos tudengitega ülikooli rahvusvaheliste suhete teaduskonna ees

vaatasime ka eesti filme, nt „Mina olin siin“, „Seltsimees laps“, „Vehkleja“, „Siin me oleme“, „Kevade“, „Seenelkäik“. Filmivaatamisel olid siiski abiks subtiitrid. Tegelikult on eesti keelt tänapäeval võimalik kuulda igalt poolt internetist. Lugeda võib palju. Seega pole Ukrainas eesti keele õpetamine kaugeltki mitte enam vaid õpiku ja selle juurde kuuluvate helifailide kasutamine. Eestimaa on saadaval maailma igas punktis, kus on internet. Kuna saadan keelõppematerjale meilile, siis on paljudel need telefonis. Paremad üliõpilased printisid materjalid välja, aga mõned kasutasidki õpikuna lõpuni välja telefoni.

Välisüliõpilastel, kes õpivad eesti keelt, on võimalik osaleda talvistel ja suvistel keelekursustel Eestis, võib leida ka ajutist tööd Eestis. Üks minu väga terane üliõpilane, kes oli talvel Tallinnas eesti keele kursustel, imestas selle üle, et Tallinnas nii palju vene keelt kõneldakse. Tõin võrdluseks Kiievi. Eesti on siiski nii väike, et uudiseid meie kohta on meedias vähe. Presidendi visiitidest kirjutatakse, sest Kersti Kaljulaid on Ukrainas populaarne. Ott Tänaku maailmameistriks tulekust ei teadnud mu üliõpilased midagi. Samuti polnud nad kuulnud PISA testist või meie rahvusülikooli 100. aastapäevast. Eks sellest kõigest ja paljust muust peabki eesti keele lektor kõnelema. Ja kui oma tarkusest puudu tuleb, võib kord-paar aastas

kutsuda Eestist külalisesineja. Näiteks 2020. aasta märtsis pidid kõnelema Terje ja Ivo Koppelmaa eesti tõlkide tööst Euroopa Liidu juures. Paar päeva enne nende tulekut läks maailm lukku.

Tööpöld on lai, annab võimalust initsiatiivile ja fantaasiale ning kui lektor on koha peal üsna üksinda, siis seisavad ta selja taga Eesti riik, Eesti instituut, kolleegid teistes ülikoolides ja sageli ka saatkond. Rutiini ei saa tekkida, sest üliõpilased ja nende motivatsioonid on väga erinevad, aga domineerib siiski Eesti kogu oma mitmekesisuses.

Lviv turismilinnana

Lvivi külastab linnapea Aleksei Sadovoi sõnul igal aastal 2,5 miljonit turisti. Sadovoi ütles saate „Ukrainlased Eestis“ teise osa intervjuus projekti autorile Aleksander Hobotovile, et linn loob maagiat – šokolaad, kohv, õlu... Intervjuu lõpus pöördus ta eestlaste poole: „Kallid tallinlased ja teised Eesti elanikud! Tulge otsekohe Lvivi. See on suurepärase linn. See on energia. Te leiate seda, mida ei osanud oodatagi. Te leiate armastuse.“

Lvivi tasub tulla. Minu jaoks on see teraapiline linn. Selle tänavatel jalutamine paneb unustama probleemid, sunnib mõtlema ajaloo üle, mis siin on väga siiruviiruliselt esindatud, nagu linna enda nimigi – ukraina keeles Lviv, vene keeles Lvov, saksa keeles Lemberg.

OK